

SVENSKA
ESPERANTO-
TIDNINGEN

La Espero

1993:3-4

*Vad säger **Umberto Eco** om esperanto?*

*Vad handlade **Jules Vernes** sista bok*

*om? Varför är esperantos **grammatik** så lätt att lära?*

*Vad har **skolbarn** i Tyresö och den lettiska staden Cesis **gemensamt**?*

*Alla **svar** i detta specialnummer
(mest **på svenska**)*

La Espero

Organ för
Svenska Esperantoförbundet

ISSN 0014-0694
Augusto 1993 • 81-a jarkolekto
Fondita en 1913

Redaktör/redaktoro:

Per Aarne Fritzon,
Västertorpsvägen 154,
129 44 Hägersten,
tel. 08-97 47 76

Frågor om prenumeration o.dyl.:

Esperanto-Centro, Brunngatan 21,
111 38 Stockholm, tel. 08-11 74 34

Ansvarig utgivare: Leif Nordenstorm

Utformning: Omnibus, Tyresö

Tryck: BodoniTryck, Sundbyberg 1993

Prenumeration 1993: 145 kr. Gåvo-
prenumeration till utlandet: 75 kr.
Prenumerationsavgift för *La Espero*
ingår i medlemsavgiften. Postgiro
20 12-3. Esperantoförbundet.

Esperantoförbundet

Adress: Esperanto-Centro,
Brunngatan 21, 111 38 Stockholm,
tel. 08-11 74 34, fax: 08-20 72 20

Öppettider: Måndag och torsdag
kl. 17.30-19 eller efter överens-
kommelse.

Postgiro: 20 12-3, Esperantoförbundet

Medlemsavgift 1993:

Direktansluten medlem 145 kr.
Famijmedlem (utan tidning) 60 kr.
Ungdomsmedlem (max 20 år) 60 kr.
Medlemmar under 30 år är samtidigt
medlemmar i Sveriges Esperantisters
Ungdomsförbund och får dess tidning
Kvinpinto.

Esperantoförlaget

Postadress: Box 7502, 200 42 Malmö

Besöksadress: Møllevångsgatan 20B,
Malmö

Telefon: 040-12 20 29

Postgiro: 578-5

Telefontid: 1 september-15 maj: torsda-
gar kl. 17-18. Skriftliga beställningar
expedieras under hela året.

Expedition: Wivi Nilsson

Styrelsens ordförande: Tomas Jansson,
Storgatan 13, 753 31 Uppsala

La redaktoro:

Språk och fördomar

År 1981 blev Sverige det första landet i världen att erkänna teckenspråkstalande döva som en språklig minoritet, med lagstadgad rätt till tvåspråkighet. Förutom att de döva därmed tillerkändes rätten till undervisning och tolkhjälp på teckenspråket, innebar detta också ett officiellt erkännande av teckenspråket som dessa människors modersmål, som ett fullvärdigt språk jämförbart med svenskan.

Detta var långtifrån självklart. Under långa tider sågs teckenspråket av hörande i ansvarig ställning i bästa fall som ett nödtorftigt surrogat, en åtbördsmässig avspiegling av det talade språket, i värsta fall som ett farligt hinder för de döva barnens intellektuella utveckling – teckenspråket var ju, hävdades det, inget riktigt språk, det saknade grammatik och struktur, det omöjliggjorde abstrakt tänkande, osv.

All dövundervisning skulle därför ske på det talade språket. Läppavläsning och talartikulation blev de viktigaste studieämnen, andra ämnen fick vika åt sidan; naturligtvis diskvalificerades döva därmed automatiskt från att bli lärare åt andra döva.

Allt detta bestämdes i bästa välmening av hörande beslutsfattare och experter. Att de döva själva var av en annan mening bortsåg man från – man visste ju bättre, trots att man själv inte hade några insikter i teckenspråket.

Ignorerat eller förtalat av det hörande samhället levde teckenspråket sålunda ett underjordiskt liv bland de döva. Först så sent som på 1960-talet vaknade språkvetenskapens intresse. Forskningen kring teckenspråket befinner sig fortfarande i sin linda, men den har redan visat att ett språk faktiskt inte behöver bygga på artikulerade språkljud för att räknas som "riktigt"; teckenspråket är ett rikt och uttrycksfullt språk som uppvisar många fascinerande särdrag, men som samtidigt – och detta är det kanske mest intressanta – i allt väsentligt är underkastat samma lagbundenheter som karakteriserar de "vanliga", talade språken!

En solskenshistoria alltså: tack vare en ny öppenhet och en sakligt vetenskaplig inställning har ogrundade fördomar och löst tyckande åter kommit på skam. Förvisso inget nytt i mänsklighetens historia – men varför är sensmoralen fortfarande så svår att ta till sig?

I jämförelse med teckenspråket är det internationella språket esperanto ett högst ordinärt talat och skrivet språk. Ändå är det ett fenomen som alltjämt, efter mer än hundra år, ofta bemöts på ett förbluffande fördomsfullt sätt. Från allra första början har esperanto varit föremål för en mängd påståenden och rykten som kommit att leva sitt eget liv i böcker och massmedia, men som ter sig hopplöst befängda för var och en som själv lärt sig och använder språket. Särskilt förbryllande är att även vetenskapligt utbildade personer i fråga om esperanto många gånger slänger all saklighet över bord på ett sätt som de i andra sammanhang nog skulle skämmas för. (Ett aktuellt exempel kan du läsa om på sid 11.)

Att gripa påståenden ur luften och ge spridning åt uppgifter man inte har belägg för är något som aldrig kan försvaras. Det ska inte förväxlas med en sund och naturlig kritisk inställning. Det är onekligen så att esperanto kan tyckas ställa en del invanda begrepp på huvudet. Det är också sant att det är svårt att bilda sig en uppfattning om ett språk utan att först lära sig det. Vi som redan vet vad esperanto är och vad det öppnar för möjligheter kan därför inte förvänta oss att utan vidare bara bli trodda på vårt ord. Däremot kan vi känna en lugn förvisning om att fakta talar för sig själva, bara de får en chans. Vi välkomnar en saklig diskussion och alla frågor, även de kritiska. Vi tror nämligen att alla, språkvetare såväl som vanliga världsmedborgare, har mycket att vinna på att språket och fenomenet esperanto bedöms och diskuteras utifrån vad det verkligen är.

Per Aarne Fritzon

Detta speciella informationsnummer av *La Espero* vänder sig i första hand till dig som är intresserad av språket esperanto utan att själv tala det. Därför är större delen av innehållet denna gång på svenska.

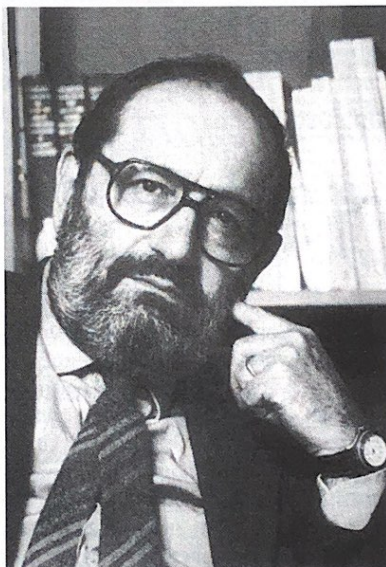

Umberto Eco om esperanto:

"Tiden är mogen för ett brospråk"

Riktigt berömd för den stora allmänheten blev **Umberto Eco** i början av 80-talet, då hans filosofiska detektivroman i medeltida klostermiljö, Rosens namn, blev en av decenniets verkliga storsäljare världen över. Men redan långt innan dess åtnjöt han anseende som en av vår tids viktiga tänkare inom språk- och kulturfilosofi och som den främsta inom sitt vetenskapliga fack, semiologin (studiet av språk och andra mänskliga kulturyttringar i deras egenskap av teckensystem).

Vintern 1992–93 höll Eco en föreläsningsserie om 26 timmar vid det prestigefyllda öppna lärosätet Collège de France i Paris om "Sökandet efter det perfekta språket i den europeiska kulturhistorien" inför en varje gång överfylld lokal. Under sina föreläsningar fick han flera gånger orsak att beröra esperanto, även om hans egentliga tema var idé-

historiens många spekulationer beträffande möjligheten att skapa ett fullkomligt "filosofiskt" språk. I samband med detta gav han också i flera uttalanden för spanska och ita-

lienska tidningar uttryck för sin åsikt att vår del av världen går mot en allt brokigare mångspråkighet, där inget enskilt nationalspråk kommer att kunna göra anspråk på en privilegierad ställning på de andras bekostnad; en fredlig framtid i de etniska spänningarnas Europa kommer enligt honom att förutsätta en långtgående flerspråkighet hos alla européer, men även ett neutralt brospråk som esperanto har en viktig uppgift att fylla i t.ex. Europaparlamentet, i flygtrafiken, i internationella konferenser osv.

Nedan publicerar vi utdrag ur ett längre samtal mellan **Umberto Eco** och två esperantister: den franske lingvisten **François Lo Jacomo** och den ungerskfödde redaktören **István Ertl**. Intervjun stod ursprungligen att läsa i den internationella esperantoorganisationen UEA:s tidning Esperanto.

”Den som lär sig ett andra språk är öppnare för ett tredje”

Eco: Frågan om möjligheten att översätta mellan olika språk är ett mycket gammalt filosofiskt problem, men hittills har man behandlat ämnet på ett ganska ytligt vis. Nu på senare tid sker det för första gången i historien att man tar sig an denna fråga på ett seriöst sätt.

Jag tror att denna frågeställning har grundläggande betydelse för er esperantister, eftersom esperanto är tänkbart endast om man godtar att översättning i princip är möjligt. Funnes det ett fullkomligt språk skulle ju det utgöra en måttstock för all tänkbar översättning. Men i brist på en sådan måttstock kan ett mellanfolkligt brospråk endast existera under förutsättning att det är möj-

ligt att översätta från vilket språk som helst till varje annat språk. Man kan tycka att ett brospråk skulle eliminera behovet av översättningar, men översättning är tvärtom just den princip som möjliggör och utgör grunden för existensen av brospråk.

Lo Jacomo: Det finns undersökningar som visar att esperantister i allmänhet behärskar fler språk än genomsnittet, och därför är de också mer medvetna om problematiken kring översättning.

Eco: Det förvånar mig inte. Den som lär sig ett andra språk är alltid öppnare för att lära sig ett tredje. Det vet jag av egen erfarenhet genom mina söner, som

är tvåspråkiga. För dem går det lätt att lära sig ett tredje språk, som sedan kanske glöms bort, men... Det finns ett slags mental beredskap inför språkens mångfald.

Ertl: Anser ni att det handlar om en mental beredskap i första hand, snarare än att tidigare språkkunskaper helt enkelt underlättar inläringen av ett nytt språk?

Eco: Jag gjorde ett experiment en gång. En morgon visade jag min son en bit smör och frågade honom:

- Vad är det här?
- *Burro* (smör).
- Men är det inte också *Butter*?
- Jo, det är *Butter* också.

Jag delade smörbiten i två halvor och frågade:

– Vilken av dem är *burro* och vilken är *Butter*?

– Båda är *burro* och *Butter* tillsammans.

Jag kunde alltså konstatera att för honom var verkligheten inte kluven. Vet man från födseln att saker och ting kan ha två olika namn, så är man mentalt förberedd på att det även kan finnas ett tredje. Vi vet ännu inte så mycket om

Eco: Men å andra sidan kan man säkert känna sig känslomässigt bunden till den gemenskap som finns kring esperanto. I livet uppstår ofta speciella känslomässiga situationer; jag talar fortfarande franska med de av mina amerikanska vänner som jag lärde känna på franska.

Under en av mina föreläsningar skämtade jag och sade att ett brospråk kommer alltid att användas i offentliga sammanhang, men inte i sängkammaren. Då

andra språkens världsbilder.

Men jag måste säga att så fort jag av vetenskapliga skäl sysslat lite med esperanto ändrade jag ståndpunkt och intog en öppnare hållning.

Att man aldrig i historien har lyckats införa bruket av ett konstgjort språk är förvisso ett mycket tungt vägande argument, men har inte avgörande betydelse. På precis samma sätt bevisades att man inte kan gå på månen! Principen att det inte går att införa ett konstgjort språk ägde sin giltighet igår, men i morgon kan situationen vara en annan. Se på Albanien: inom loppet av en mansålder lärde italienarna oavsiktligt albanerna att tala italienska, helt enkelt genom att varje kväll utsätta dem för italiensk TV. Ungdomar idag talar mer eller mindre bra engelska på grund av massmediernas genomslagskraft. Vi befinner oss i ett historiskt skede då det är lätt att få ett språk accepterat, till och med ett konstgjort språk.

För övrigt är esperantos konstgjordhet ingen nackdel. Innan jag fick en klarare uppfattning om esperanto, stördes också jag av dess konstgjordhet. Men faktum är att hade jag inte vetat att det rör sig om ett konstgjort språk, så hade jag inte märkt någon skillnad.

Ett annat argument som använts mot varje internationellt språk, först formulerat av filosofen Fontenella, är det om staternas själviska egenintresse. Dessa har inget intresse av att främja ett internationellt språk eftersom de i stället vill sprida sina egna. Men idag skulle just detta egenintresse kunna tänkas förmå världens regeringar att stödja esperanto. Varför? Jo, jag ser vad som nu sker i Frankrike: man talar fortfarande om det hot som engelskan utgör, men det spöke som verkligen skrämmar fransmännen är tyskan. Snart är de mogna att ge sitt stöd åt ett brospråk, enbart för att hindra ett annat nationalspråk från att ta överhanden. Efter det kan det officiella motståndet falla.

En viktig invändning har jag fortfarande. Det är nämligen så att varje talat språk är underkastat förändring. Om ett internationellt språk får spridning, riskerar det att förändras – eller också, tvärtom, att bli alltför strängt efterhållet, som den klassiska franskan...

Detta är en grundläggande motsägelse, men i brist på historiskt jämförelsematerial går det inte att påstå något bestämt. Vi måste vänta och se vad som händer om tio miljoner japaner börjar

”Hade jag inte vetat att det rör sig om ett konstgjort språk, hade jag inte märkt någon skillnad”

tvåspråkighet, men när äktenskap över språkgränserna nu blir allt vanligare i Europa kommer vi kanske att få se bättre forskning på området.

Ertl: Vid universitetet La Sapienza i Rom förbereds just nu ett experiment med ett tjugotal blivande mödrar, vars barn kommer att växa upp med esperanto som sitt ena språk.

Eco: Verkligen? Men alla former av esperanto-tvåspråkighet kommer att försätta esperanto i ett underläge, för på gatan talas omgivningens språk. Myten om modersmålet är nämligen falsk: barnen identifierar sig inte med mammans språk, utan med portvakterskans... Mina söner i Italien lärde sig tyska av sin mamma, men det är italienska de talar sinsemellan.

Lo Jacomo: Varje språk motsvarar ett visst kommunikationsbehov. Man tar avstånd från ett språk som används i en oönskad kommunikationssituation. Den som trivs i gatans miljö tar automatiskt till sig gatans språk, och den som kommer i konflikt med sina föräldrar tar avstånd från föräldrarnas språk... Dessa situationer är typiska.

Utöver de rent lingvistiska aspekterna bör man också beakta de känslor som är förbundna med ett språk. I detta avseende verkar esperanto skilja sig från andra språk. Att lära sig ett språk innebär vanligen en strävan att integreras i den grupp som talar språket, medan esperanto däremot blir ett medel för människor som just vill nå utanför den begränsade grupp som utgör deras vanliga omgivning.

fick jag en lapp från en kvinnlig student, som gjorde mig lite generad: "Ni misstar er. Det går utmärkt att använda esperanto när man älskar. Det gör jag." Jag visste inte om jag skulle ta det som en invit...

Ja, finns det känslomässiga band till esperanto-gemenskapen, då kan jag förstå om esperantister älskar på esperanto.

Ertl: Det finns alltså människor som har känslomässiga band till esperanto. Men det finns kanske andra som är rädda för det. Finns det orsak att frukta esperanto?

Eco: Nej, jag tror inte att någon är rädd för esperanto. Den förhållande attityden är ointresse...

Ertl: Snarare okunnighet.

Eco: Ja. Se på mig till exempel. Tills för ett halvår sedan var jag fullkomligt ointresserad av esperanto. Ja, faktiskt, trots att jag är ett exempel på en bildad människa med en stor portion nyfikenhet. Det var inte förrän jag började förbereda mina föreläsningar vid Collège de France om "Sökandet efter det fullkomliga språket" som jag fick upp ögonen för de internationella språken.

Till en början ansåg jag det omöjligt att få människor att använda ett konstgjort språk, då historien bevisade omöjligheten i en sådan utopi. Min andra invändning gick tillbaka på den amerikanske lingvisten Whorf's tankar om att varje språk också utgör en egen världsbild. Inget språk kan vara neutralt, eftersom varje språks världsbild ofrånkomligen står i ett motsatsförhållande till de

använda esperanto för att kunna avgöra om deras esperanto utvecklar sig till en dialekt eller inte.

Ertl: Men om just detta handlar François Lo Jacomos doktorsavhandling *Frihet eller auktoritet i esperantos utveckling*, i vilken han utreder dessa båda motpoler i utvecklingen.

Eco: Ja, men problemet kan plötsligt te sig radikalt annorlunda när det handlar om en miljard språkanvändare och inte en miljon...

Ertl: Ni sade tidigare att det finns en egen världsbild bakom varje språk. Anser ni att detta också gäller esperanto? Är inte esperanto till sin natur snarare en mötesplats för olika världsbilder, en kommunikationens korsväg?

Eco: Det kan jag inte svara på, eftersom jag inte talar esperanto, fast jag har studerat dess grammatik. Hur och i vilken grad ett språk formar ens världsbild kan man bara avgöra när man lär sig det.

I princip kunde jag tänka mig att ett blandspråk, som hämtat begreppsliga och grammatiska strukturer ur flera olika språk, kanske i viss grad kan jämna ut skillnaderna i källspråkens världsbilder. Men när det rör sig om ett riktigt språk (jag menar då ett autonomt språkligt universum), då tror jag att tänkandet ändå på något sätt styrs in i en viss världsbild.

Men det finns ingen orsak att överdriva när det gäller Whorfs idéer. Vi har alla till leda hört historien om att eskimåerna har fyra olika ord för "snö". Men skulle du förklara för en eskimå att för dig är alltihop samma snö, så skulle han mycket väl förstå vad du menar. Ja, språket begränsar tänkandet, men det skänker oss också medlen att ständigt överbrygga och komma utanför språkets gränser. Jag skulle tro att 80–90 % av alla som läst Tolstojs *Krig och fred* har läst den i översättning, men den väcker ändå mycket likartade känslor och tankar hos läsaren, oavsett om denne är svensk eller japan.

Detta var inget svar på er fråga...

Ertl: För att fortfarande tala ur en teoretisk synvinkel, håller ni med om att ett idealiskt internationellt språk borde vara en neutral mötesplats och kunna ge uttryck för olika världsbilder?

Eco: Ja, jag ser detta som möjligt i praktiken. Även om jag vidhåller att varje språk, och därmed även esperanto, representerar en särskild världsbild, så anser jag också att det kan utvecklas till en korsväg, ett slags språkens

Hongkong. För en stad eller ett språk är det helt naturligt att täta internationella förbindelser skapar stora möjligheter till kontakter mellan olika kulturer.

Lo Jacomo: Även om språk i vanliga fall formar talarens världsuppfattning, undrar jag om det i esperantos fall inte snarare är ens egen världsuppfattning som får en att lära sig språket.

Eco: Ja, just detta är en av de saker jag upptäckt under det senaste halvåret. Jag konstaterar att det finns någon slags ideologi bakom esperanto, vilket förklarar varför detta språk har klarat sig medan andra världsspråkprojekt har misslyckats. Det finns en "esperanto-religion" som får folk att lära sig och använda språket, medan det inte finns någon "religion" kring volapük eller ido. Idag lär sig folk engelska av praktiska skäl. Men det kan finnas ideologiska motiv att lära sig ett språk, och sådana är starka.

Lo Jacomo: Esperanto kan studeras på flera olika plan: först som ett språkprojekt; sedan som ett språk som lämnat projektstadiet och utvecklats; och slutligen kan man studera allt det som psykologiskt och sociologiskt hänger ihop med språket och utgör vad man kunde kalla *fenomenet* esperanto. Vilken av dessa aspekter finner ni intressantast?

Eco: Det är lite svårt för mig att svara på. Esperanto skulle kunna intressera mig som språkssystem, men hittills har jag inte ägnat mig tillräckligt mycket åt det. Man kan säga att det framför allt är esperantos historia och ideologi som intresserar mig som fenomen – de utgör esperantos okända sida. Folk uppfattar alltid esperanto som blott och bart ett

stämnd ideologi som får folk att bli esperantister. Vår identitet är sammansatt av många faktorer, och alla återfinns inte hos varje enskild esperantist.

Eco: Jag använde ordet *ideologi* i mycket vid bemärkelse: en samling idéer, åsikter... Snarare syftade jag på vad engelsmän och amerikaner kallar *philosophy*, som i "företagsfilosofi", eller en scoutkårs filosofi... En viss allmän inriktning, med andra ord. Vore det inte för den, skulle ni inte ha alla era tidningar – ni skulle sälja läroböcker, punkt. Även idén att översätta alla verk ur världslitteraturen är ideologisk, inte nyttobetonad. Så vitt jag har kunnat bedöma rör det sig ofta om mindre betydande författare. Jag har sett att de italienska författarna Giacosa och De Amicis finns översatta till esperanto, och kom inte och säg att världen inte klarade sig utan dem...

Lo Jacomo: Det är för att esperantister använder sitt språk till att aktivt visa upp sin identitet för hela världen. Var och en översätter de verk som han eller hon anser värdefulla. Det är ett sätt att uttrycka sig själv.

Eco: Där fick jag veta något mycket intressant... och mycket ideologiskt! Man översätter alltså Giacosa och De Amicis inte bara för att visa att esperanto kan uttrycka allt, utan för att alla måste komma till tals. Det är filosofiskt. Tyvärr är det bara esperantister som har glädje av det.

Ertl: Men i vissa fall har en översättning till esperanto varit en bro som möjliggjort en ytterligare översättning till t.ex. kinesiska. Att så många översätter från sitt eget modersmål till espe-

”Varför har det aldrig gjorts någon film om esperantos upphovsman?”

förslag på ett praktiskt hjälpmedel. De vet inget om den idealistiska kraft som lever i det. Ändå var det biografien över språkets upphovsman Zamenhof som grep mig, inte grammatikboken. Ni borde göra denna sida mera känd! Varför har det aldrig gjorts någon film om Zamenhof? Esperantos historisk-ideologiska sidor är helt okända.

Ertl: Men det måste också påpekas att det inte nödvändigtvis är någon be-

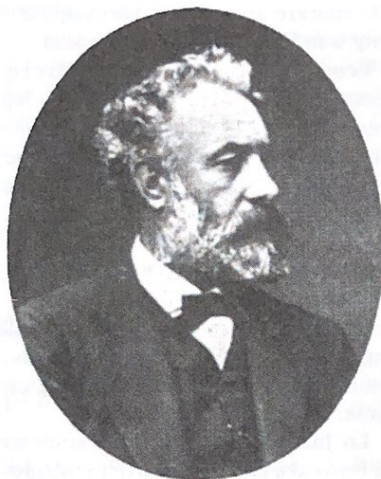
ranto är för övrigt ett mycket intressant ämne för forskning. Esperanto är mer flexibelt och mindre strängt normerat än andra språk. Därför kan det i händerna på en skicklig översättare bättre föra fram originalets stil och nyanser.

Eco: Men om jag läser en text på esperanto som är tänkt på ett annat språk, får jag då inte intrycket att den är dåligt skriven?

Ertl: Det hänger i första hand på

Jules Vernes sista vision: Världen talar esperanto

I den roman som blev hans sista avsåg Jules Verne att låta en stor del av dialogen vara på esperanto!

Så sent som i april i år blev det franska förlaget Cherche-Midi de första i världen att publicera Vernes sista roman *Studieresan*. Det rör sig närmare bestämt om en ofullbordad roman; Verne påbörjade berättelsen 1904, men hann inte avsluta den före sin död året därpå. Utgivning- en fördröjdes länge av en tvist om ägan- derätten till manuskriptet, som nu emel- lertid tilldömts Vernes hemstad Nantes. Romanen ingår i samlingen *San Carlos och andra utgivna skrifter* som sammanställts av Christian Robin.

Romanen *Studieresan* handlar om en delegation utsänd av den franska reger- ingen att företa en resa genom alla delar av det franska Kongo, med syfte att utrö- na om kolonin bör få egen representation i parlamentet. Med på resan är expeditio- nens ledare, den duglige ingenjören An- dré Deltour; två franska parlamentariker,

de skamlösa opportunisterna Isidore Pape- leu och Joseph Denizart; och den framstå- ende esperantisten Nicolas Vanouf, som har till uppgift att inför förestående kon- takter med lokalbefolkningen undervisa sina medresenärer i det internationella språket – i romanen förutsätts nämligen esperanto, "broderskapets språk", redan ha fått spridning över stora delar av vär- lden och nu vunnit särskilt stor anslutning just i Kongo!

Jules Verne (1828-1905) är fortfarande en av världens mest lästa och älskade författare. På många sätt förkroppsligade han 1800-talets framstegsoptimism. Ett genomgående tema i hans omfattande produktion är fascinationen inför de om- välvande möjligheter som teknikens och naturvetenskapens redan på hans tid snabba utveckling förde med sig. Som den moderna science fiction-litteraturens fader drog han ofta ut tidens utvecklingslinjer och projicerade dem på en tänkbar fram- tid; med sin karakteristiska blandning av

vetenskaplig detaljkunskap och medryck- ande, frodig fantasi föutsåg han i sina be- rättelser mycket sådant som kunde för- verkligas först långt efter hans död: flyg- plan, rymdfart, television, laserstrålar...

När Verne genom ett föredrag av den franske esperanto-pionjären Théophile Cart kommit i kontakt med esperanto, be- slöt han på stående fot att ge språket en huvudroll i sin nästa roman. Om graden av hans entusiasm vittnar hans avsikt att låta alla samtal på esperanto i boken åter- ges på originalspråket, med vidstående översättning. Tyvärr kom han aldrig att hinna vare sig avsluta berättelsen eller själv lära sig "broderskapets språk".

I romanen om ett esperantotalande franskt Kongo gav Verne för sista gång- en utlopp åt två av sina livslånga passio- ner: sitt brinnande intresse för geografi och främmande länder, och sin oftast op- timistiska vision av människans nyska- pande framåtanda.

Per Aarne Fritzon

(Forts. från föregående sida.)

översättarens förmåga – och, mer all- mänt, på de esperantotalandes språkso- ciologiska spridning. En del är goda stil- lister, andra är mer påverkade av språk- mönster i modersmålet.

Lo Jacomo: Språklig tolerans spelar en stor roll i esperanto. Jag tror att det finns många nivåer i fråga om förståelse och

krav på språklig perfektion. Självklart är man mer språkmedveten och mer om- sorgsfull i sitt uttrycks sätt ju högre nivå man befinner sig på. Jag vet inte vad ni anser om detta...

Eco: Jag lär mig nya saker. Intressant intervju det här, där intervjuoffret har väldigt lite att säga.

Ertl: Det blev en dålig intervju.

Eco: Men ett mycket intressant sam- tal. Jag hade till exempel aldrig tänkt på skillnaderna i stil eller de grader av språk- lig tolerans som ni nämnde.

Ni hade väl knappast heller väntat er några fantastiska avslöjanden när ni kom för att intervju en person som inte själv talar esperanto.

Övers: Per Aarne Fritzon

Så fungerar esperanto!

På fyra sidor ger vi dig en heltäckande överblick över esperantos struktur.

Esperanto

är avsett att bli alla människors andra språk för att underlätta kontakter över språkgränserna.

Esperanto är helt regelbundet och därför mycket lättare att lära än andra språk. Grammatiken har inga undantag, stavningen är regelbunden och ordförrådet, som på bygger oftast välkända internationella ordstammar, är mycket lättlärt tack vare ett speciellt ordbildningssystem.

Esperanto är ett neutralt språk. Inget folk har esperanto som modersmål och därigenom gynnas ingen särskild folkgrupp på de andras bekostnad.

Avsikten är inte att esperanto ska tränga undan de vanliga språken, utan komplettera dem genom att användas i internationella sammanhang.

Grunden till esperanto skapades av L.L. Zamenhof, som gav ut den första läroboken år 1887. Sedan dess har esperanto utvecklats till ett rikt och levande språk med mångsidig användning i tal och skrift, i tidningar, böcker, radio, sång osv.

Det finns nu esperantotalande i så gott som alla länder på jorden, och man kan snabbt få nytta av kunskaper i esperanto.

Nedan följer en fullständig sammanfattning av esperantos grammatik med regler för ordbildning.

I Uttalet

Esperanto skrivs och uttalas alltid helt regelbundet. Varje bokstav uttalas alltid på ett och samma sätt.

Alfabetet

A B C Ĉ D E F G Ĝ H Ĥ I J K L M N O P R S Ĝ T U Ŭ V Z

Vokaler

- A som i **Alma**
- E som i **Melker**
- I som i **Sigrid**
- O som i **Rolf** (= svenskt Å)
- U som i **Louise** (= svenskt O)

Konsonanter

- C – som ts i **sits**
- Ĉ – tje-ljud med t-förslag, som i **utkörd**, **match**, engelska **church**
- G – alltid hårt som i **god**
- Ĝ – kraftigt dj som i engelska **gentleman**
- Ĥ – bakre sje-ljud, som tyskt ach-ljud. (Denna bokstav är mindre vanlig.)
- J – mjukt j-ljud, som i engelska **yes**
- Ĵ – tonande sje-ljud, som i franska **jour**, engelska **pleasure**
- Ŝ – främre sje-ljud (bildat med tungspetsen), som i **Schweiz**, engelska **she**
- Ŭ – kort o-diftong som i **Maurits**
- Z – tonande s-ljud, som i engelska **zone**, franska **onze**, tyska **sie**

Övriga konsonanter uttalas som i svenskan.

Betoning

Betoningen ligger alltid på näst sista vokalen i ordet: **vojo**, **kantado**, **antaŭ**, **apud**, **historio**, **domoj**, **ilja**

2 Ordklasser

Substantiv (tingord) får ändelsen *-o*

- domo* – hus
- knabo* – pojke
- muziko* – musik
- skribo* – skrift

Adjektiv (egenskaper) får ändelsen *-a*

- granda* – stor
- juna* – ung
- ruĝa* – röd
- skriba* – skriftlig

Verb (handlingar) får i grundform ändelsen *-i*

- vidi* – att se
- kuri* – att springa
- esti* – att vara
- skribi* – att skriva

Adverb (ord som anger sätt, plats, tid m.m.) bildas med ändelsen *-e*

- rapide* – snabbt (av *rapida* – snabb)
- buŝe* – muntligen (av *buŝo* – mun)
- hejme* – hemma (av *hejmo* – ett hem)
- skribe* – skriftligen (av *skribi* – att skriva)

3 Bestämda artikeln

La är den bestämda artikeln. Den böjs aldrig.

- la hundo* – hunden
- la domo* – huset
- la knabo* – pojken
- la tablo* – bordet

Obestämd artikel finns inte.

- hundo* – hund, en hund
- domo* – hus, ett hus

4 Plural

Ändelsen *-j* anger plural (flertal) och läggs till både substantiv och adjektiv.

- bela hundo* – en vacker hund
- belaj hundoj* – vackra hundar
- La knaboj estas junaj* – pojkarna är unga

5 Objekt

Ändelsen *-n* anger direkt objekt. Den placeras sist i det ord som är föremålet för en handling.

- La knabo vidas la hundon* – pojken ser hunden
- La hundo vidas la knabon* – hunden ser pojken

-n sätts också efter adjektiv.

- La knabo havas belan hundon* – pojken har en vacker hund

-n placeras efter pluraländelsen *-j*.

- La hundo ĉasas la junajn knabojn* – hunden jagar de unga pojkarna

6 Komparation

Pli – mer, *plej* – mest

- bela* – vacker
- pli bela* – vackrare
- plej bela* – vackrast

fama – berömd

- pli fama* – mer berömd
- plej fama* – mest berömd

Också adverb kompareras med *pli* och *plej*

rapide – snabbt
pli rapide – snabbare
plej rapide – snabbast

Jämförelseordet "än" heter *ol*:

La tablo estas pli granda ol la seĝo – bordet är större än stolen.

7 Genitiv

Genitiv (ägande) uttrycks med *de*.

La hundo de la knabo – pojkens hund
La pordoj de la domo – husets dörrar

8 Pronomen

Personliga

mi – jag
vi – du, ni
li – han
ŝi – hon
ĝi – den, det
ni – vi
ili – de
oni – man
si – sig

Possesiva

mia – min, mitt
via – din, ditt, er, ert
lia – hans
ŝia – hennes
ĝia – dess
nia – vår, vårt
ilia – deras
onia – ens
sia – sin, sitt

(Man använder *vi* för både "du" och "ni". Ordet *ci* betyder "du", men det används normalt inte.)

När ett personligt pronomen står som objekt får det ändelsen *-n*.

Mi vidas lin – jag ser honom
Ili havas ĝin – de har den

De possessiva böjs som adjektiv och får både plural-*j* och objekts-*n*.

La knabo ĉasas mian hundon – pojken jagar min hund
Mia hundo ĉasas liajn katojn – min hund jagar hans katter

Orden *si* och *oni* används som sina svenska motsvarigheter.

Ŝi estas en sia domo – hon är i sitt hus
Ili vidas siajn domojn – de ser sina hus
Oni pensas pri si mem – man tänker på sig själv

9 Verbformer

<i>-i</i>	infinitiv, grundform	<i>esti</i> – att vara <i>skribi</i> – att skriva
<i>-as</i>	presens, nutid	<i>estas</i> – är <i>skribas</i> – skriver
<i>-is</i>	preteritum, förfluten tid	<i>estis</i> – var, har varit, hade varit <i>skribis</i> – skrev, har skrivit, hade skrivit
<i>-os</i>	futurum, framtid	<i>estos</i> – kommer att vara, ska vara <i>skribos</i> – kommer att skriva, ska skriva
<i>-us</i>	konditionalis, villkorsform	<i>estus</i> – skulle vara, vore <i>skribus</i> – skulle skriva
<i>-u</i>	imperativ, uppmaningsform	<i>estu silent!</i> – var tyst! <i>skribu!</i> – skriv!

10 Adverb

Adverb är ord som anger sätt, plats, tid eller mängd.

Några exempel:

baldaŭ – snart
morgaŭ – i morgon
nur – bara
for – bort
preskaŭ – nästan

Man kan också bilda adverb av andra ord genom att använda ändelsen *-e*. Grundordets betydelse avgör om det blir ett sätts-, plats-, tids- eller mängdadverb.

rapida – snabb
skribi – att skriva
hejmo – ett hem
nokto – natt
multaj – många

rapide – snabbt, på ett snabbt sätt
skribe – skriftligen (sättsadverb)
hejme – hemma (platsadverb)
nokte – på natten (tidsadverb)
multe – mycket (mängdadverb)

11 Prepositioner

Exempel:

sur – på
en – i
pri – om, angående

sur la tablo – på bordet
en la glaso – i glaset
li parolas pri sia hundo – han talar om sin hund

I esperanto används prepositionerna logiskt:

Ni loĝas en hotelo – vi bor på ("i") ett hotell

I vissa fall när ingen annan preposition passar kan man använda den obestämda prepositionen *je*.

Li kredas je Dio – han tror på Gud

Je är vanligast i tids- och måttuttryck:

je la tria horo – klockan tre (eg. "vid den tredje timmen")
je du metroj longa – två meter lång
je unu jaro pli juna – ett år yngre

I sådana uttryck kan man ersätta *je* med ändelsen *-n*

du metrojn longa, unu jaron pli juna

12 Riktning-n

Efter prepositioner använder man grundformen utan *-n*

pri la knabo – om pojken
en la domo – i huset
ĉe mi – hos mig
al la urbo – till staden

Men efter prepositioner som anger en plats eller ett läge kan man använda *-n* för att uttrycka rörelse, förflyttning till denna plats, detta läge

sur la tablo – på bordet
en la domo – i huset

sur la tablon – opp på bordet
en la domon – in i huset

Likasa efter adverb som anger en plats *hejme* – hemma *hejmen* – hemåt

urbe – i staden
kie – var
tie – där

urben – till staden
kien – vart
tien – dit

13 Räkneord

Grundtal

nul – 0
unu – 1
du – 2
tri – 3
kvar – 4
kvin – 5
ses – 6
sep – 7
ok – 8
naŭ – 9
dek – 10
cent – 100
mil – 1000

Högre tal bildas genom sammansättningar av grundtalen

dek unu – 11
dek du – 12
dudek – 20
dudek kvin – 25
ducent tridek sep – 237
mil sepcent okdek – 1780
naŭ mil cent kvar – 9104

Grundtalen böjs inte.

Mi vidas tri domojn – jag ser tre hus

Ordningstal bildas med adjektivändelsen *-a*. De böjs som adjektiv

unua – första
dua – andra
deka – tionde
okdek naŭa – 89:e

Mi skribas la unuan leteron – jag skriver det första brevet

14 Frågor

Alla frågor innehåller ett frågeord, t.ex. *kio* – vad, *kiel* – hur, *kiam* – när
Ja- och nej-frågor får frågeordet *ĉu*.

Li estas knabo – han är en pojke
Ĉu li estas knabo? – är han en pojke?
La knabo estas juna – pojken är ung
Ĉu la knabo estas juna? – är pojken ung?

I svenskan ändras ordföljden, medan man i esperanto i stället inleder med ett frågeord.

15 Negation

Ne – nej, inte

Mi ne estas juna – jag är inte ung
Ne, mi ne volas – nej, jag vill inte

Ne placeras alltid framför det ord som nekas, vanligen framför verbet, men även framför andra ord.

Mi manĝas ne pomon, sed piron – jag äter inte ett äpple, utan ett päron

16 Korrelativtabellen

Frågeorden och de svarsord som hör till dem utgör ett särskilt system som framgår av följande tabell:

	Frågande, relativa	Utpekande	Allmänna	Obestämda	Nekande
Person o. bestämd sak	KIU vem, vilken vilket, som	TIU den där, det där	ĈIU varje	IU någon	NENIU ingen
Ting	KIO vad, som	TIO det där	ĈIO allting	IO någonting	NENIO ingenting
Egenskap	KIA hurudan, som	TIA sådan	ĈIA varje slags	IA något slags	NENIA inget slags
Sätt	KIEL hur, såsom	TIEL så	ĈIEL på alla sätt	IEL på något sätt	NENIEL på intet sätt
Plats	KIE var, där	TIE där	ĈIE överallt	IE någonstans	NENIE ingenstans
Tid	KIAM när, när	TIAM då	ĈIAM alltid	IAM någon gång	NENIAM aldrig
Mängd	KIOM hur mycket som	TIOM så mycket	ĈIOM alltsamman	IOM något	NENIOM inte det minsta
Orsak	KIAL varför, som	TIAL därför	ĈIAL av alla skäl	IAL av någon orsak	NENIAL av ingen orsak
Ägare	KIES vems, vars	TIES dess	ĈIES vars och ens	IES någons	NENIES ingens

Orden på *-o*, *-u*, *-a* och *-e* kan få ändelsen *-n*. Orden på *-u* och *-a* kan få plural-*j*.

Ĉi för att markera närhet

Ordet *ĉi* anger närhet och används med *ti-* och *ĉi-*orden, antingen före eller efter dem

tie ĉi eller *ĉi tie* – här
tiu ĉi eller *ĉi tiu* – den här

Ordet *ajn* betyder "som helst":

kiam ajn – när som helst
kui ajn – vem som helst

*Ki-*orden används också som relativa (tillbakasyftande) ord:

Tio, kion li diris, estas bona – Det **som** han sade är bra
La knabino, kiu staras tie – Flickan **som** står där
Ĝi estas granda kiel domo – Den är stor **som** ett hus

17 Particip

Particip är ord som framställer en handling som en egenskap, ett tillstånd: skrivande, slagen, stängd osv. Esperanto har många fler particip än svenskan, och därför måste man ofta översätta ett esperanto-particip med flera ord på svenska.

Aktiva particip

-ant- pågående
-int- avslutade
-ont- förestående

Passiva particip

-at-
-it-
-ot-

(Jämför med *-as* nutid, *-is* förfluten tid och *-os* framtid)

De **aktiva** participen uttrycker egenskapen hos den som utför handlingen

skribanta – skrivande, som håller på att skriva
skribinta – som har skrivit
skribonta – som kommer att skriva

skribanta knabo – en skrivande pojke, en pojke som skriver
skribinta knabo – en pojke som har skrivit

Mi estis skribanta – jag "var skrivande" = jag höll på att skriva
Ili estos skribantaj – de kommer att hålla på att skriva
Ŝi estis skribonta – Hon skulle till att skriva

Med ändelsen *-o* får vi personen som utför handlingen:

skribanto – en person som skriver
skribonto – en person som ska skriva

Skribante li estis en la domo – när han skrev var han i huset

De **passiva** participen uttrycker egenskapen hos det som utsätts för handlingen

skribata – som håller på att skrivas
skribita – skriven, skrivet, som har skrivits
skribota – som kommer att skrivas

skribata letero – ett brev som skrivs
skribita letero – ett skrivet brev

La letero estas skribata de mi – brevet håller på att skrivas av mig
La letero estis skribata de ŝi – brevet skrevs/höll på att skrivas av henne

La letero estis skribita de li – brevet skrevs/var skrivet av honom

18 Ordbildning

En och samma ordstam kan i esperanto ge upphov till flera olika ord genom tillägg av olika förstavelser och ändelser. Det gör att man inte behöver lära sig lika många ord som i andra språk.

Först och främst använder man ordklassändelserna *-o*, *-a*, *-i* och *-e*

skrib' *skribo* – skrift
skriba – skriftlig
skribi – att skriva
skribe – skriftligen

interes' *intereso* – intresse
interesa – intressant
interesi – att intressera
interese – intressant, på ett intressant sätt

När man gör ett sammansatt ord, kan man behålla det första ordets ordklassändelse eller utelämna den, beroende på vilket man tycker blir lättast att uttala.

skrib' + tabl' skribotablo/skribtablo

Med hjälp av olika prefix (förstavelser) och suffix (efterstavelser) kan man bilda ännu fler ord av en och samma ordstam.

Prefix

bo- släktskap genom giftermål, svär-
patro – far *bopatro* – svärfar
fratino – syster *bofratino* – svågterska

dis- isär, itu, åt olika håll
doni – ge *disdoni* – dela ut
rompi – bryta *disrompi* – bryta sönder

ek- inträdande eller kortvarig handling
vidi – se *ekvidi* – få syn på
bati – slå *ekbati* – slå till

eks- före detta, ex-
ministro – ministro *eksministro* – f.d. minister

fi- dålig, föraktlig, avskyvärd
domo – hus *fidomo* – näste, tillhåll
insekto – insekt *fiinsekto* – ohyra

ge- sammanfattar båda könen i ett begrepp
patro – far + *patrino* – mor *gepatroj* – föräldrar
frato – bror + *fratino* – syster = *gefratoj* – syskon

Observera att det sammanfattande begreppet alltid har plural -j!

mal- bildar motsatsord
bona – bra, god *malbona* – dålig, ond
lumo – ljus *mallumo* – mörker

mis- miss-, fel-, van-
uzi – använda *misuzi* – missbruka
iri – gå *misiri* – gå fel, gå vilse

pra- ur-, forn-
tempo – tid *pratego* – urtid
tipo – typ *pratego* – urtyp

re- åter, tillbaka, ånyo
veni – komma *reveni* – återkomma
salti – hoppa *resalti* – studsa

Suffix

-ac- dålig kvalitet, uselhet
domo – hus *domaco* – ruckel
skribi – skriva *skribaĉi* – klottra

-ad- 1. handling 2. upprepad eller varaktig handling
kanto – (en) sång *kantado* – sång = sjungande
kanti – sjunga *kantadi* – hålla på att sjunga
krono – krona *kronado* – kröning

-aj- en sak med stamordets egenskap
alta – hög *altaĵo* – höjd, kulle
pentri – måla *pentraĵo* – målning, tavla

-ant- anhängare, invånare, medlem
Islando – Island *islandano* – islänning
Kristo – Kristus *kristano* – en kristen
urbo – stad *urbano* – stadsbo

-ar- samling av likartade saker
arbo – träd *arbaro* – skog
vorto – ord *vortaro* – ordlista, ordbok

-ej- bildar manliga smeknamn (efter 2-5 bokstäver av namnet)
Petro – Peter *Peĉjo* – Pelle
patro – far *paĉjo* – pappa

-ebl- möjlighet, -bar, -lig
legi – läsa *legebla* – läslig
aŭdi – höra *aŭdebla* – hörbar

-ec- egenskap som abstrakt idé, -het
rapida – snabb *rapideco* – snabbhet
bona – god *boneco* – godhet

-eg- förstoring, förstärkning
varma – varm *varmega* – het
pordo – dörr *pordego* – port

-ej- plats, rum, lokal
kuri – laga mat *kuirejo* – kök
bruto – boskapsdjur *brutejo* – ladugård

-em- benägenhet, böjelse, läggning
dormi – sova *dormema* – sömnig
labori – arbeta *laboremo* – flit

-end- som måste göras
legi – läsa *legenda* – som måste läsas
pagi – betala *pagenda* – att betala, som måste betalas

-er- en av många smådelar av en helhet
sablo – sand *sablero* – sandkorn
fajro – eld *fajrero* – gnista

-estr- föreståndare, ledare, chef
ŝipo – fartyg *ŝipestro* – kapten
lernejo – skola *lernejestro* – rektor

-et- förminskning, försvagning
varma – varm *varmeta* – ljum
domo – hus *dometo* – stuga

-id- avkomling, unge
hundo – hund *hundido* – valp
reĝo – kung *reĝido* – kungason, prins

-ig- göra till, förmå att
akra – vass, skarp *akrigi* – vässa
sidl – sitta *sidigi* – sätta

-iĝ- bli
akra – vass, skarp *akriĝi* – bli vass
fini – avsluta *finiĝi* – ta slut, upphöra

-il- verktyg, redskap, hjälpmedel
tranĉi – skära *tranĉilo* – kniv
kovri – täcka *kovrilo* – täcke; lock

-in- kvinna, hona
viro – man *virino* – kvinna
ĉevalo – häst *ĉevalino* – sto

-ind- värd att...
vidi – se *vidinda* – sevärd
ridi – skratta *ridinda* – löjlig

-ing- hållare som något sticks in i
kandelo – (stearin)ljus *kandelingo* – ljusstake
fingro – finger *fingringo* – fingerborg

-ism- doktrin, system, tänkesätt
kristano – en kristen *kristanismo* – kristendom

-ist- yrkesutövare, någon som ofta sysslar med...
labori – arbeta *laboristo* – arbetare
maro – hav *maristo* – sjöman
muziko – musik *muzikisto* – musiker

-nj- bildar kvinnliga smeknamn (efter 2-5 bokstäver av namnet)
Maria *Manjo* – Maja
patrino – mor *panjo* – mamma

-obl- -faldig, -dubbel
du – två *duobla* – dubbel
tri – tre *triobla* – tredubbel, trefaldig

-on- bildar bråktal
du – två *duona* – halv
tri – tre *triono* – en tredjedel
kvar – fyra *kvarone* – till en fjärdedel

-op- i sänder, åt gången
du – två *duope* – två och två
tri – tre *triope* – tre i sänder
kelkaj – några *kelkope* – några i taget

-uj- behållare, etui
mono – pengar *monujo* – portmonnä
sukero – socker *sukerujo* – sockerskål

-ul- person med stamordets egenskap
juna – ung *junulo* – yngling
sankta – helig *sanktulo* – helgon

-um- obestämd betydelse, anger bara ett visst samband med stamordet. -um- används i en del traditionella sammansättningar och ibland i ord som förstås av sammanhanget.
kolo – hals *kolumo* – krage
proksima – nära *proksimuma* – ungefärlig
komuna – gemensam *komunumo* – kommun, kollektiv

Prefixen och suffixen är samtidigt självständiga esperanto-ord, med egna betydelser, och kan själva kombineras med andra affix och ändelser:

estro – ledare
estraro – styrelse
estrarano – styrelseledamot

ebla – möjlig
eble – möjliggen, kanske
ebleco – möjlighet

Fråga gärna Lund – men lita inte på svaret

Programmet *Fråga Lund* är en klassiker i svensk television. Programidén är enkel men anslående: några inbjudna gäster ställer frågor om allt mellan himmel och jord till en panel av ansedda akademiker från Lunds universitet och får av dessa vederhäftiga och spirituella svar enligt vars och ens specialkompetens.

I sändningen den 27 februari i år ställde gästen **Birgitta von Otter** frågan, om vissa språk kan vara lättare att lära än andra. Frågan går till latinprofessor **Birger Bergh**, som i programmet representerar den språkvetenskapliga sakkunskapen. Han förnekar att så skulle vara fallet – alla språk är i princip lika svåra, eftersom alla ska fylla samma uppgift. Birgitta von Otter frågar då, om inte t.ex. esperanto ändå är lättare att lära än andra språk. Detta viftas raskt bort av professor Bergh med argumentet att "esperanto är ett konstgjort språk" som dessutom "inte har någon originallitteratur". Frågan lockar dock in honom på ett sidospår, och han börjar tala sig varm för ett återinförande av latinet som sameuropeiskt språk.

Vad hände egentligen här?

Vem kan man egentligen lita på?

Många som såg denna sändning av *Fråga Lund* måste ju ha fått uppfattningen att esperanto inte är något riktigt språk, att det inte kan jämföras med t.ex. tyska, kinesiska eller latin, och att det inte har någon originallitteratur. Varför skulle en ansedd språkvetare som professor Bergh sitta i TV och kategoriskt påstå något som inte är sant? Det vore ju verkligen mystiskt.

Och ändå är det just vad som hände. Inte ens *Fråga Lund* kan man tyvärr lita obetingat på.

Men det vore kanske oräddvinst att alltför strängt gå till rätta med vad någon råkat säga i ett TV-program. I ett spontant samtal är det ju lätt hänt att man formulerar sig slarvigt och säger något annat än man egentligen avser. Jag ska därför i det följande i stället utgå från en nyligen publicerad skriftlig källa, där professor Bergh yttrat sig om samma sak. Det

rör sig om en uppsats i samlingsvolymen *Språk i världen – Broar och barriärer* (Jerker Blomqvist & Ulf Teleman [red.], Lund, 1993). Birger Berghs bidrag är, liksom de övriga i boken, texten till ett föredrag hållet under Lunds universitets årliga humanistdagar och bär titeln "Latinum som Eu-

Bildbevis: Professor Birger Bergh tar sig vatten över huvudet i programmet *Fråga Lund*.

ropas modersmål". Jag citerar här ett stycke ur denna text:

"Hur är det då med esperanto, interlingua och andra konstgjorda språk? Man får ju ofta höra att sådana språk skulle vara lättare att lära sig än ett naturligt språk. Motfrågan blir då: varför är ett naturligt språk 'svårt'? Själv är jag övertygad om att svårigheten i ett naturligt språk hänger samman med dess uttrycksmöjligheter och nyansrikedom. Språket blir komplicerat i samma mån som det avspeglar mer avancerade uttrycksbehov hos språkbrukarna. Och varför skall man då lära sig ett språk som man från början tycker saknar det naturliga språkets uttrycksmöjligheter? Kostymen i det artificiella språket är s.a.s. för trång. Latinet har däremot som alla andra naturliga språk den komplikationsgrad som gör att man kan uttrycka vad som helst. Man ryms i den latinska kostymen. Men det finns ett annat argument mot att lära sig artificiella språk. Det är att de så gott som helt saknar en egen originallitteratur, och man kan undra hur angeläget det är att en sådan skapas. Särskilt när det gäller poesi är det omöjligt att förneka, att mycket av de litterära värdena ligger i att man hör ekon från det autentiska, dvs. det naturliga språket,

det som är någons modersmål. Och skulle t.ex. esperanto bli modersmål för en grupp, kan man anta att det förr eller senare får just den komplikationsgrad som utmärker naturliga språk, det skulle alltså bli 'svårt' och därigenom m.a.o. förlora sitt kanske viktigaste föregivna *raison d'être*."

Så långt alltså professor Berghs egna ord.

Vad bör en språkvetare veta?

Det är till att börja med anmärkningsvärt att höra en språkprofessor kontrastera ett planerat språk som esperanto med "naturliga" språk, som om det senare var ett självklart och oproblematiskt begrepp. Alla språk är ju "artificiella" i den bemärkelsen att de utgör konventionella teckensystem – att hund kallas **hund** på svenska och **koira** på finska har inget med "naturen" att göra, utan beror på att två olika grupper av människor någon gång på varsitt håll kommit överens om att använda respektive ord om ett visst djur. Detta är ju självklart. De flesta kulturspråk är också resultatet av omfattande tuktan och språkvård, av att en eller annan språklig auktoritet valt bort vissa ord och former och upphöjt andra till norm för riksspråket – vad är väl detta om inte "onaturliga" ingrepp?

När Bergh talar om esperanto som ett "artificiellt" språk, verkar han tänka sig något i stil med t.ex. ett dataprogrammeringsspråk eller det kemiska formelspråket, dvs. ett begränsat och hårt formaliserat teckensystem avsett för helt specifika ändamål och helt oanvändbart till något annat. Utan att uppenbarligen någonsin ha bekantat sig med esperanto utgår han från att det skulle sakna den rikedom på "uttrycksmöjligheter och nyansrikedom" som karakteriserar exempelvis svenska, vietnamesiska eller latin. Orsaken till att sådana "naturliga" språk är svårare än esperanto är enligt Bergh att de förra måste tjäna "mer avancerade uttrycksbehov hos språkbrukarna" och har "den komplikationsgrad som gör att man kan uttrycka vad som helst". Här vore det intres-

sant att höra Bergh förklara två saker:

1) I vilka avseenden skulle de gamla romanernas uttrycksbehov ha varit "mer avancerade" än de människors som nu, i slutet på 1900-talet, använder esperanto i de mest skiftande sammanhang?

2) Om esperanto i fråga om uttrycksfullhet och andra egenskaper vore helt väsensskilt från dessa "naturliga språk", hur var det då möjligt att översätta t.ex. Martinsons *Aniara* och Erasmus' *Till dumhetens lov* till esperanto? (Och för den delen: hur kommer det sig att en översättning från esperanto till t.ex. svenska eller latin inte går att skilja från en text översatt från något annat språk?)

Logiska kullerbyttor

Birger Bergh gör ju i själva verket en halsbrytande logisk kullerbytta då han likställer begreppen "komplikeringsgrad" och "uttrycksfullhet". Det krävs ju inte mycken eftertanke för att inse att ett språks uttrycksmöjligheter eller nyansrikedom inte är en funktion av dess grammatiska komplexitet. Eller vill Bergh verkligen påstå att latinet hade varit mindre förmöget att "uttrycka vad som helst" om alla dess substantiv hade böjts enligt en och samma deklination? Är engelskan med sin fattigdom på grammatiska former enligt honom mindre nyansrik än finskan, eftersom den senare kan ståta med hela sexton kasus i sin grammatik? Nej, knappast.

Men han är tvungen att tillgripa denna manöver för att kunna försvara sina båda teser att **a)** alla "naturliga" språk är lika svåra att lära sig, och **b)** att esperanto är mer lättlärt endast på grund av bristande uttrycksfullhet och språklig ofullkomlighet.

Nu är saken emellertid den, att det enda som språkligt skiljer esperanto från sådana språk som latinet, koreanskan eller ryskan är att esperantos grammatik är helt regelbunden och att dess ovanligt produktiva men samtidigt överskådliga ordbildningssystem minskar behovet av glosinläring. Det är tack vare dessa två egenskaper som det bevisligen går snabbare att lära sig esperanto. I övrigt fungerar esperanto precis som vilket "naturligt" språk som helst, och har i mer än hundra använts just så, som ett levande språk för mellanfolklig kommunikation, av människor över hela jordklotet. Som **Umberto Eco** säger i intervjun på en annan plats i denna tidning: "Hade jag inte vetat att det rör sig om ett konstgjort språk, så hade jag inte märkt någon skillnad".

Oblygt om esperantolitteraturen

Men i motsats till Eco tycker inte Bergh att han behöver skaffa sig några kunskaper för att avge ett omdöme. Han frågar retoriskt: "Och varför skall man då lära sig ett språk som man från början tycker saknar det naturliga språkets uttrycksmöj-

ligheter?" (min kursivering). Han erkänner alltså utan omsvep att hans uppfattning om esperantos uttrycksfullhet bygger på ett "tyckande från början", inte på fakta! Sådant brukar kallas "förutfattade meningar", och anses med rätta ovärdigt ett vetenskaplig förhållningssätt.

Lika oblygt påstår han att esperanto "så gott som helt saknar egen originallitteratur". Och tillägger spefult: "Och man kan undra hur angeläget det är att en sådan skapas".

Det är nu det blir riktigt pinsamt: Birger Bergh pratar helt enkelt strunt. Esperanto har en egen originallitteratur, och där finns alla genrer representerade. (Varför inte t.ex. slå upp "Esperantolitteratur" i *Nationalencyklopedin*? Band 5, sid. 640) Dessutom befinner sig den esperanto-språkiga skönlitteraturen just nu i en stark tillväxt – någon har räknat ut att närmare hälften av alla romaner som hittills skrivits på esperanto kom ut under 80-talet!

Esperanto är ett levande språk, och dess skönlitteratur är en manifestation av dess livskraft. Dessutom är denna litteratur ett uttryck för en autentiskt skapande vilja hos sina författare och är därmed vare sig mer eller mindre "angelägen" än litteratur på något annat språk. Vore Birger Bergh lika snar till spydigheter eller kategoriska omdömen om någon annan litteratur han själv inte är bekant med – säg, den lettiska eller koreanska?

Vad beträffar Berghs uppfattning att litterära värden hos framför allt poesi "ligger i att man hör ekon från det autentiska, dvs. det naturliga språket, det som är någons modersmål", så är detta ägnat att inge förvåning. Menar latinprofessorerna alltså att *inget* av värde skrevs på latin under alla de århundraden då latinet sedan länge upphört att vara någons modersmål, men levde kvar som ett i högsta grad levande mellanfolkligt språk?!

Springer inte den litterära autenticiteten fram ur själva det faktum att det finns en vilja till litterärt skapande och ett gemensamt språk som är så nära både författaren och hans publik att han väljer just detta språk som sitt uttrycksmedel? Och är inte just detta i sin tur ett avgörande kriterium på att ett språk lever?

Informationssamhälle?

Vi får ofta höra att vi lever i ett "informationssamhälle". Med detta menas dels att mängden information vi dagligen konfronteras med är större än någonsin, dels

(Forts. på sid 16)

Bli delägare!

Eller öka ditt engagemang i Esperantoförlaget. Teckna dig för nya andelar och stöd vår utgivning av esperantoböcker, kassetter m.m.

Andelsbevis à 500 resp. 1000 kronor.

Betalning till
Esperantoförlaget
postgiro 578-5

Elever med vänner över alla gränser

Esperanto har mycket att tillföra skolarbetet. Här berättar en lärare om sina erfarenheter av hur elever och lärare i Tyresö nyligen fick nytta och glädje av esperanto i kontakter med andra länder:

Min lärarpraktik vid Bergfotens skola i Tyresö började den 3 februari med en studiedag om "undervisning i internationalisering". Föreläsaren talade mycket roligt och realistiskt, men kom aldrig in på direkta internationella kontakter.

Nästa dag hade klassläraren i 6 B och jag planering. Jag föreslog då att vi skulle erbjuda barnen undervisning i esperanto så att de sedan skulle kunna knyta kontakter med jämnåriga i andra länder. Läraren var öppen för nya idéer och vi kunde genast komma överens om en 40-minuters lektion i esperanto varje vecka.

Jag böjde omedelbart plocka adresser ur den internationella barntidningen *Juna Amiko* och skrev massor av brev. Snart kom det svar från Frankrike, Tjeckien, Nya Zeeland och Mongoliet.

Stora ögon

Rektorn för Bergfotens skola nämnde att skolan hade en systerskola i den lettiska staden Cesis, men att han inte hade någon kontaktadress dit. Jag erbjöd mig då att ordna saken med hjälp av esperanto. I den internationella esperanto-organisationen UEA:s årsbok hittade jag adressen till UEA:s delegat i Cesis, Liga Berce, och skrev till henne redan samma kväll och frågade efter systerskolans adress. Allting gick fort. Liga Berce svarade omgående och vår rektor fick all information han behövde. Han gjorde stora ögon: "Esperanto fungerar ju riktigt bra!"

I Cesis talade Liga Berce med två rektorer i systerskolan, visade mitt brev och diskuterade mina frågor. Resultatet blev att 19 elever anmälde sig till en ny esperantokurs, alla i samma ålder som mina elever. Enligt Liga Berce visade rektorerna stort intresse för esperanto. På så sätt fick alla mina elever påskhälsningar från Cesis, vilket gjorde dem glada och ivriga. Det var verkligen festligt!

Avundsjuk parallellklass

Eleverna i parallellklassen 6 A blev nyfikna och lite avundsjuka på sina kamrater i 6 B. I slutet av april frågade deras klasslärare om jag inte kunde ha esperantolektioner med dem också. Det vara bara en månad kvar till skolavslutningen, men klassen fick tre lektioner och kunde snart också glädja sig över brevvänner i Cesis.

Så småningom gick det upp för mig att det roliga skulle ta slut med skolavslutningen. Till hösten skulle eleverna börja

ket. Därför tog jag hjälp av Roland Lindblom, ordförande i Esperantoförbundet, och Lars Forsman, lärare i engelska, tyska och esperanto vid folkhögskolan i Karlskoga, och anordnade 16–17 juni en snabbkurs för rektorn och ytterligare sex deltagare. Det fanns fler lärare som ville vara med, men tidpunkten passade inte.

Feriet utbildning för lärarna

Vid avslutningskaffet sade rektorn att han nästa år ville ordna en esperantokurs som

Några glada esperanto-elever från Bergfotens skola: Anneli, Ulrica, Helen, Susanne och Maria.

högstadiet i andra skolor. I april träffade jag rektorn för högstadiet och frågade om det fanns möjlighet att fortsätta undervisa mina elever i esperanto. Hans intresse hade väckts av elevernas internationella kontakter och hans svar lød: "Två timmar per vecka för hela klassen. Brevväxlingen ska absolut fortsätta!"

Med det fanns praktiska frågor som måste ordnas med barnens blivande klasslärare. När jag träffade rektorn i maj, hade han ändrat sig något: "Det är lite svårt att införa obligatorisk esperantoundervisning för hela klassen. Det är bättre om de får välja esperanto som andra tillvalsämne." Även om det var för sent för tillval, ville han ändå ge mig två timmar.

Rektorn vid Bergfotens skola är helt övertygad om att esperanto är ett bra medel för internationella kontakter, och önskade själv gå en intensivkurs i språk-

ferieutbildning för lärarna i Tyresö: "När lärarna har lärt sig esperanto kan de själva undervisa sina klasser, och eleverna kan börja brevväxla med elever i andra länder."

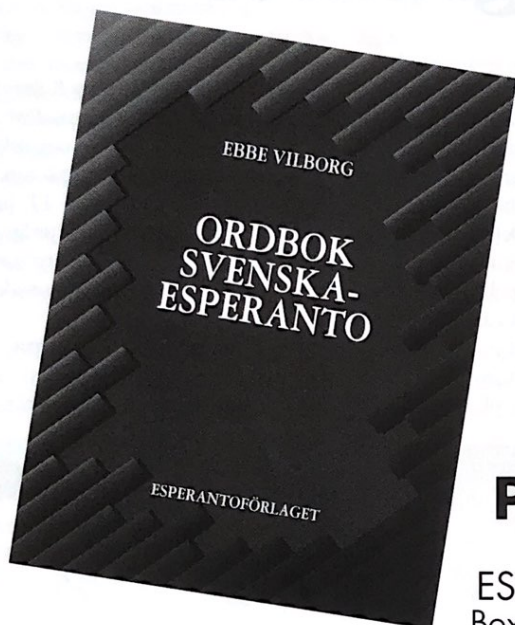
Förhoppningsvis kommer brevväxlingen och vänskapen mellan mina elever och eleverna i utlandet att fortsätta och växa vidare till en fördjupad vänskap tack vare esperanto.

Här skulle jag vilja rikta en uppmaning till alla lärare som är esperantister. I det nya skolsystemet och den nya kommunorganisationen har du som lärare stora möjligheter att införa esperantoundervisning. Det hänger bara på din egen vilja och driftighet. Försök hjälpa dina elever och kolleger att öppna ögonen och se världen genom esperanto.

Boo Mee Kim-Lindblom

48000 ord.

"Själv kommer jag att göra flitigt bruk av Vilborgs utmärkta ordbok, och jag kan bara gratulera den som börjar lära sig esperanto nu."

Bertil Wennergren

Pris: 400 kr

ESPERANTOFÖRLAGET
Box 7502, 200 42 Malmö, postgiro 578-5

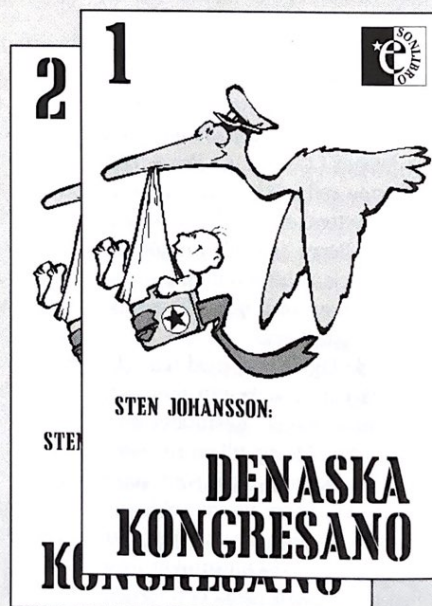
Nyhet! Kassettbok!

Lyssna på Sten Johanssons prisbelönta berättelser, både roliga och tankeväckande.

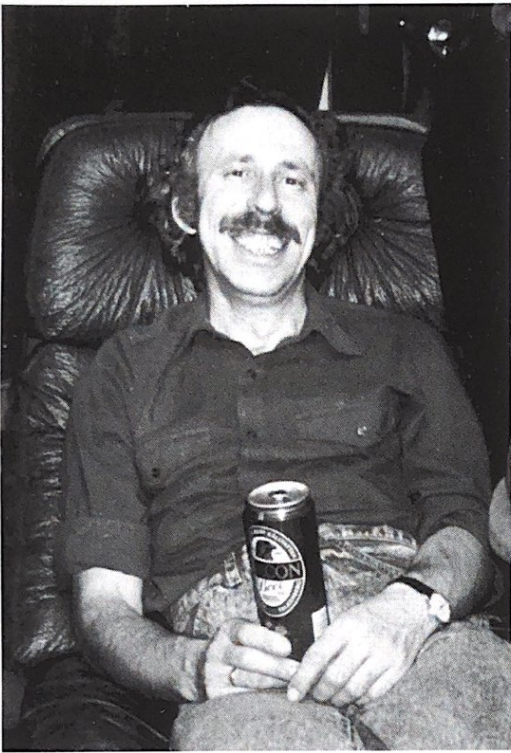
Två kassetter (mer än två och en halv timme!) inlästa av författaren själv och Ingrid Maier.

120 kr
(inkl. moms och porto)

ESPERANTOFÖRLAGET
Box 7502, 200 42 Malmö, postgiro 578-5

Från Ryssland med 300 sånger i bagaget

fått tillstånd att bilda en riksorganisation var det ett tillstånd bara på papperet: myndigheterna tillsatte generalsekreteraren, en man eller kvinna ur nomenklaturen, för det mesta utan någon som helst kunskap om esperanto. Han eller hon uppfattade oftast utnämningen som en nedgradering och uppträdde hätskt mot de esperantister som vågade ställa krav på aktivitet.

Vid sidan av den officiella organisationen, berättar Mikael Bronstein, uppstod en spontan rörelse med unga esperantister som inte ville vänta på myndighetsstämplar för att kunna verka och träffas, en rörelse som var långt mera betydelsefull och som fick sitt främsta uttryck i årliga sommarläger där unga esperantister från hela Sovjetunionen träffades – och sjöng.

Sångerna på *Radikoj* och *Rememoru* tar upp just olika aspekter av de problem som dessa unga esperantister fick brottas med.

Han tar en av sångerna som exempel för att visa vilka subtiliteter han som 'protestsångare' fick tillgripa för att inte råka illa ut, sången *Zimbabwe*, som handlar just om bildandet av det officiella sovjetiska es-

perantoförbundet. Sången berättar om den vite politikern Ian Smith i f.d. Nord-Rhodesia, som tror att han kan bli den svarta majoritetens krav på självstyrelse i landet genom att utnämna en svart politiker till president. Esperanto nämns inte alls i sången, men för alla lägerdeltagare var syftningen självklar. Kom-somols tidning, däremot, publicerade efter en av Mikael Bronsteins framträdanden en artikel i vilken den meddelade att "även esperantisterna stöder befrielsekampen i Zimbabwe".

Bronsteins program på den svenska esperantokongressen innehöll mestadels just sådana sånger, åtföljda av välbehövliga förklaringar.

Dagens verklighet är helt annorlunda för Mikael Bronstein. Elektroingenjör till yrket, gläds han mest över den jordlott som han för ett år sedan lyckades få 30 km från sin bostad. "Den ger oss mat", berättar han, men den tar också all hans fritid i anspråk, så det blir inte längre någon tid över att skriva sånger.

"Men vintrarna är långa här i norr", – han bor i närheten av St. Petersburg – "och då kommer gitarren fram igen."

Under sin vistelse i Sverige passade han på att spela in ett kassettband till. Hans repertoar är långtifrån uttömd än.

Franko Luin

Mörkt skägg och gitarr. Så ska en trubadur se ut enligt vår uppfattning. Det gör Mikael Bronstein när vi träffar honom i Uppsala, där han gästspelar på Esperantoförbundets årskongress. (Bilden här ovan är dock från hans tidigare besök, innan skägget var påtänkt.) En av många spelande och sjungande esperantister från forna Sovjetunionen som under senare år besökt Sverige och presenterat en kulturskatt som länge varit okänd för oss esperantister i Västeuropa.

Han säger själv att han skrivit och gjort musik till över 300 sånger på esperanto och visar stolt fram sex 90-minuterskassetter med egna sånger, med titlar som *Ah, virinoj* (Åh, kvinnor), *Melankolia aĝo* (Melankolisk ålder), *Tambura tango* (Trumtango), *El verda ĝardeno* (Från en grön trädgård), *Radikoj de l'dubo* (Tvivlets rötter) och *Rememoru kun Bruna Ŝtono* (Kom ihåg med Bruna Stenen). Särskilt de två senaste talar han gärna om, de innehåller nämligen hans kritiska sånger, skrivna och sjungna långt före Sovjetunionens upplösning. Han berättar då lite om den kurragömmalek som de sovjetiska esperantisterna fick bedriva med myndigheterna under de senaste tio-femton åren.

Det är känt att esperanto varit förbjudet i Sovjetunionen under Stalintiden och ett par årtionden efter Stalins död, men även efter det att esperantisterna

Musik på kassett

med Amplifiki, M. Bronstein, Ĵomart & Nataŝa, Kajto, Nikolin', Persone m.fl.

Beställ din esperantomusik från
EsperantoCentro, Brunngatan 21, 111 38 Stockholm

Karaj legantoj!

Kiel vi sendube mem povis konстати, tiu ĉi numero de *La Espero* estas pli-malpli tute en la sveda lingvo. Eble vi bedaŭras tion, kaj eble vi ankaŭ ĉagreniĝas pro la ĉi-foja manko de iuj kutimaj rubrikoj.

La kialo estas, ke Sveda Esperanto-Federacio ĉiu-jare dediĉas unu numeron de la gazeto al eksteraj informado; tiu ĉi numero do estas tia speciala informa numero, unuavice direktita al ne-esperantista svedlingva publiko. La ambicio estas prezenti al ĝi iujn faktojn de la fenomenoj esperanto en esperable interesa maniero. Pro spacomanko iuj ordinarnaj eroj devis cedi. Venontnumere tamen revenos la rubrikoj "Krucvorto", "Traduku!", "Tra la lando" k.c.

Ĝis tiam: Ne forgesu mem diligente kontribui al *La Espero* per ĉia materialo – artikoloj, raportoj pri aktivecoj, interesaj esperanto-spertoj, opiniesprimoj... Mi bezonas vian helpon por fari interesan gazeton! Aparte bonvenaj estas fotoj kaj ilustraĵoj; preferu ĉiam aldonu tiajn al viaj kontribuoj, se nur eblas.

Helpu al SEF disvastigi tiun ĉi inform-numeron al eblaj interesgintoj! Pliaj ekzempleroj estas mendeblaj de Esperanto-Centro (adreso kaj telefonnumero sur paĝo 2).

La red.

Fråga gärna... (Forts. från sid 12)

att vi faktiskt behöver allt mer av denna information för att överhuvudtaget komma till rätta i vår komplexa nutid.

Ett allvarligt problem med detta informationsberoende är att så mycket av den information vi är hänvisade till helt enkelt inte stämmer. Vi har väl alla upplevt detta: När vårt i vanliga fall så betrodda husorgan någon gång tar upp en händelse eller företeelse som vi själva råkar veta mycket om, upptäcker vi att tidningens framställning plötsligt vimlar av missuppfattningar och oriktigheter. Oftast rör det sig om förargliga men ganska oväsentliga detaljer: två personer på ett foto har i bildtexten bytt namn (det ena dessutom felstavat)... Ingen större skada skedd. Vi får oss som informationskonsumenter bara en hälsosam påminnelse om mängden av möjliga felkällor och om att inte okritiskt svälja allt som matas i oss.

Men andra gånger är oriktigheterna av allvarligare slag – informationen blir desinformation. Och vad händer alla de gånger då vi inte sitter inne med egna förstahandskunskaper? Den som intet ont anande förlitar sig på uppgifterna får en

i grunden felaktigt uppfattning om fakta, orsakssammanhang och bevekelsegrunder. I värsta fall börjar denna falska verklighetsbeskrivning leva sitt eget liv, oätkomlig för tillrättlägganden och dementier, den blir en etablerad sanning som ingen bryr sig om att kontrollera utan bara för vidare. Och vem orkar ifrågasätta allt – i synnerhet om uppgifterna kommer från vad vi uppfattar som vederhäftigt håll? Mer eller mindre utan egen förskyllan bär vi alla på åtskilliga sådana missuppfattningar och fördomar.

Jag har heller ingen orsak att misstänka annat än att Birger Bergh helt i god tro har fallit offer för diverse kringflytande och osmälta vanföreställningar om vad språket esperanto egentligen är. Men det är nedslående att en vetenskapsman och intellektuell inte ställer högre krav på sig själv. Det hade varit mer givande att på ett sakligt plan, i en anda av ömsesidig respekt, få diskutera Birger Berghs egentliga ärende, dvs. frågan om latinet eller esperanto är mer lämpligt som mellanfolkligt språk i vår tid. Nu får detta anstå till en annan gång.

Per Aarne Fritzon

Ju pli da aĉetantoj Jdes pli alta prezo.

[PROVERBO EL LA PROVERBARO DE L L ZAMENHOF, KOMPOSTITA PER LA LITERTIPO JENSON CLASSICO]

OMNIBUS: Produktado de libroj, gazetoj kaj reklamiloj en esperanto, sveda kaj aliaj lingvoj; ankaŭ cirilaj literoj. Pli ol tri mil malsamaj litertipoj je dispono.

OMNIBUS · Box 135 · 135 23 Tyresö · Tel. 08-742 83 36 · Fakso 08-712 39 93